

Міністерство освіти і науки України
Державний заклад
«ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ імені К. Д. УШИНСЬКОГО»

КАБЕШЕВА АЛІСА ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК: 372.461+17.018.21+621.395.31

**ПСИХОЛОГІЧНИЙ ВПЛИВ ЗАСОБІВ МОБІЛЬНОГО ЗВ'ЯЗКУ НА
ЕМОЦІЙНО-КОМУНІКАТИВНУ СФЕРУ СТУДЕНТІВ**

19.00.07 – педагогічна та вікова психологія

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня

кандидата психологічних наук

Одеса – 2015

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Державному закладі «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор психологічних наук, професор, дійсний член НАПН України
Чебикін Олексій Якович,
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», ректор, завідувач кафедри теорії та методики практичної психології.

Офіційні опоненти: доктор психологічних наук, професор
Журавльова Лариса Петрівна,
Житомирський державний університет імені Івана Франка, декан соціально-психологічного факультету;

кандидат психологічних наук, доцент
Кримова Наталія Олексіївна,
Одеський національний політехнічний університет, доцент кафедри соціальної роботи та кадрового менеджменту.

Захист дисертації відбудеться «06» листопада 2015 р. о 9.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д.41.053.03 у Південноукраїнському національному педагогічному університеті імені К. Д. Ушинського за адресою: 65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 26, конференц-зала.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського за адресою: 65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 36.

Автореферат розісланий «05» жовтня 2015 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. Г. Бабчук

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Сучасне суспільство можна з упевненістю назвати не лише епохою високих технологій, але й активного спілкування за допомогою засобів мобільного зв'язку. Психологічний вплив мобільного телефону на розвиток особистості є вельми актуальною і водночас недостатньо вивченою проблемою. Особливої уваги набуває той факт, що використання мобільного телефону може формувати в особистості не лише певні узалежнення, але й істотно позначитися на розвитку її емоційно-комунікативної сфери.

У психології проблема впливу на емоційну сферу особистості вивчається у багатьох аспектах: сутності та специфіки емоцій (К. Izard, G. Spencer, R. Woodworth, А. Г. Маклаков, О. П. Саннікова та ін.), дослідження механізмів емоційної регуляції (А. Beck, F. Perls, І. А. Васильєв, Б. І. Додонов, І. С. Кон, О. К. Тихоміров, О. Я. Чебикін та ін.), саморегуляції (С. Д. Максименко, Г. С. Нікіфоров, О. О. Прохоров, В. В. Семікін та ін.), розвитку емоційних і комунікативних властивостей особистості (Г. М. Андреева, Р. М. Білоус, Л. І. Божович, Л. П. Журавльова, Р. М. Кочергін, Н. О. Кримова, В. М. Куніцина, І. П. Чепіга, М. С. Яницький та ін.). Результати цих та інших досліджень створюють певні теоретико-методологічні уявлення, що можуть бути використані при аналізі впливу використання мобільного телефону на емоційно-комунікативну сферу особистості.

Остання проблема вивчалася переважно у працях зарубіжних дослідників, що пов'язано з більш раннім поширенням засобів мобільного зв'язку (А. Bianchi, L. Fortunati, M. Griffiths, J. E. Katz, J. G. Phillips, J. Vincent, та ін.). Узагальнення цих та інших робіт показує, що вчені досліджують різні аспекти впливу мобільного телефону на психіку людини, а саме: гендерну специфіку використання мобільного телефону, віковий, національний аспект тощо. Слід зазначити, що є певні вітчизняні опосередковані дослідження (С. В. Бондаренко, Б. С. Гладарєв, І. С. Зіміна, Д. В. Міхайлов, Ю. О. Обухова, В. А. Плешаков, Ю. С. Тучина та ін.), які переважно актуалізують проблему мобільного зв'язку в психічній діяльності особистості.

Узагальнюючи дані соціологів, психологів, медиків та інших фахівців, можна констатувати, що мобільний телефон нерідко стає засобом узалежненості особистості, що може мати негативні наслідки для її психічного здоров'я. Найбільш виразно це проявляється в емоційно-комунікативній сфері особистості. Особливу актуальність набуває ця проблема в студентському середовищі, для якого мобільний телефон стає одним із найбільш активних засобів у емоційно-комунікативній діяльності. Наявні результати досліджень, пов'язані з впливом інформативно-комунікативних технологій на особистість студентів, характеризуються як позитивними так і негативними оцінками. При цьому роль мобільного спілкування в цьому процесі вивчена недостатньо.

Саме ці обставини та недостатня розробленість поставленої проблеми обумовили актуальність теми дисертаційного дослідження «Психологічний вплив засобів мобільного зв'язку на емоційно-комунікативну сферу студентів».

Зв'язок теми з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконане в межах наукової програми кафедри теорії та методики практичної психології «Теоретико-методологічні основи становлення особистості психолога в системі фахової підготовки», що входить до тематичного плану Південноукраїнського на-

ціонального педагогічного університету імені К. Д. Ушинського (номер державної реєстрації 0109U000192). Тему дисертації затверджено Вченою радою Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського (протокол №3 від 30 травня 2013 року) та узгоджено в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки та психології в Україні (протокол № 6 від 18 червня 2013 року). Автором проводилось дослідження психологічного впливу засобів мобільного зв'язку на студентів в процесі їх фахової підготовки.

Мета дослідження теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити психологічний вплив засобів мобільного зв'язку на емоційно-комунікативну сферу студентів.

Для досягнення поставленої мети було визначено такі **завдання**:

1. Проаналізувати та узагальнити теоретико-методологічні підходи щодо дослідження емоційно-комунікативної сфери студентів у системі «людина – засоби мобільного зв'язку».

2. Розробити програму емпіричного дослідження, обрати відповідну меті систему дослідницьких процедур, спрямованих на вивчення психологічного впливу засобів мобільного зв'язку на емоційно-комунікативну сферу студентів.

3. Емпірично визначити особливості відмінностей в емоційно-комунікативній сфері у студентів із різним рівнем використання мобільного телефону.

4. Розробити та апробувати систему психологічної корекції деструктивних проявів емоційно-комунікативної сфери, які виникають під впливом засобів мобільного зв'язку в юнацькому віці.

Об'єкт дослідження – емоційно-комунікативна сфера студентів.

Предмет дослідження – психологічний вплив засобів мобільного зв'язку на емоційно-комунікативну сферу студентів.

Гіпотеза дослідження: спілкування, опосередковане мобільним телефоном, може детермінуватися комплексом різних емоційно-комунікативних особливостей особистості. Виділення останніх дозволяє як оптимізувати процес діагностики впливу засобів мобільного зв'язку на емоційно-комунікативну сферу такого спілкування, так і створювати більш адекватні умови для корекції деструктивних проявів, що виникають в її змісті.

Теоретико-методологічною основою дослідження стали: положення системного аналізу (В. О. Ганзен, Б. Ф. Ломов); дослідження механізмів емоційної регуляції (І. А. Васильєв, Б. І. Додонов, С. Д. Максименко, О. О. Прохоров, О. К. Тихоміров та ін.), сутності та специфіки емоцій (Б. І. Додонов, Р. Вудвордс, Л. П. Журавльова, К. Ізард, А. Г. Маклаков, О. П. Саннікова та ін.); методологічні принципи організації психологічного дослідження (А. Анастасі, Л. Ф. Бурлачук, К. М. Гуревич); основні принципи психокорекційної роботи (К. Левін, Д. Гоулман, А. Лазарус).

Методи дослідження. Для досягнення мети та виконання завдань дослідження використовувалися такі методи: теоретичні (аналіз вітчизняних і зарубіжних наукових джерел, узагальнення концепцій та підходів щодо вивчення психологічних особливостей впливу засобів мобільного зв'язку на особистість); емпіричні (тестування, анкетування, спостереження, усне опитування, бесіди, інтерв'ю, метод експертних оцінок); корекційно-розвивальні методи (формувальний експеримент); методи

статистичної обробки даних (кореляційний аналіз, визначення статистично достовірних показників за t-критерієм Стьюдента). З цією метою було використано SPSS 13.0 for Windows.

Діагностичний комплекс склали як загально визнані, так і розроблені методики, що відповідають вимогам психометрики. Для дослідження особистісних особливостей використовувались: «16-факторний особистісний опитувальник» (Р. Кеттелл); «Опитувальник формально-динамічних властивостей індивідуальності» (В. М. Русалов); для дослідження емоційної сфери застосовувались наступні методики: «Опитувальник емоційної зрілості» (О. Я. Чебикін, І. Г. Павлова); «Чотирьохмодальнісний тест-опитувальник емоційності» (О. П. Саннікова); адаптовані шкали методики Т. Дембо- С. Рубінштейн; для вивчення особливостей комунікативної сфери використовувались: «Тест-опитувальник товариськості» (О. П. Саннікова), «Тест комунікативних вмінь» (Л. Міхельсон). Для визначення специфіки та характеру використання мобільного телефону була розроблена та перевірена на надійність і валідність авторська методика «Діагностика психоемоційних особливостей користувачів мобільним телефоном» (О. Я. Чебикін, А. О. Кабешева).

В емпіричному дослідженні, яке було проведене протягом 2010-2014 років, брали участь студенти Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського, Одеського педагогічного училища та Литовського університету Вітаутаса Великого. Вибірку дослідження склали 539 осіб віком від 18 до 23 років, з яких до стандартизації авторського опитувальника увійшло 200 осіб.

Наукова новизна та теоретичне значення дослідження:

- вперше визначено структуру психологічної взаємодії в системі «людина – засоби мобільного зв'язку», до якої входять компоненти психіки особистості: комунікативний, емотивний, конативний, когнітивний та мотиваційний;

- виділено комплекси емоційно-комунікативних особливостей, що притаманні різним групам студентів, у кожному з яких є провідні. До останніх в осіб із високим рівнем використання мобільного телефону відносяться слабка здатність до регуляції своїх емоцій, постійність та тривалість соціальних контактів, переважання комунікативних реакцій агресивного типу; у студентів із середнім рівнем використання мобільного телефону – низька емоційна зрілість, недостатньо розвинена емпатія, схильність обмежувати коло знайомих; у студентів із низьким рівнем використання мобільного телефону – висока емоційна зрілість, чутливість до емоційних впливів, заспокоєність, пристосовуваність.

- розроблено та апробовано систему психологічної корекції деструктивних проявів емоційно-комунікативної сфери, що виникають під впливом засобів мобільного зв'язку, яка охоплює самодіагностичний, профілактично-просвітницький та корекційно-розвивальний етапи;

- уточнено розуміння мобільно-опосередкованого спілкування та його психологічні особливості; доповнено уявлення про психологічні функції використання мобільного телефону та розкрита їх специфіка;

- дістало подальшого розвитку уявлення стосовно діагностики рівня використання мобільного телефону особистості в юнацькому віці.

Практичне значення одержаних результатів полягає у виборі та об-

грунтуванні системи методів і методик, спрямованих на дослідження психологічного впливу засобів мобільного зв'язку на емоційно-комунікативну сферу особистості. Дана система включає як традиційні методики і процедури, що відповідають вимогам валідності та надійності, так і методику, спеціально створену (у співавторстві) для діагностики психоемоційних особливостей користувачів мобільним телефоном, результати апробації якої засвідчують можливість її використання в дослідницьких та практичних цілях.

Основні результати дослідження були враховані для розробки курсу лекцій із загальної та вікової психології Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського (акт № 1312 від 28.05.2015 р.); були впроваджені елементи корекційної програми і практичні рекомендації для психологів та педагогів у виховний процес Криворізького педагогічного інституту ДВНЗ «Криворізький національний університет» (акт № 02/13/02-346/3 від 27.05.2015 р.) та у навчально-виховний процес студентів Вищого навчального комунального закладу «Одеське педагогічне училище» (акт № 216 від 09.06.2015 р.); застосовувались у процесі професійної підготовки майбутніх психологів Херсонського державного університету (акт № 01-28/1353 від 22.06.2015 р.).

Особистий внесок автора в публікаціях, написаних у співавторстві, полягає в узагальненні теоретико-методологічних підходів щодо дослідження емоційно-комунікативної сфери студентів у системі «людина – засоби мобільного зв'язку» та розробці програми емпіричного дослідження; в обранні відповідної до мети системи дослідницьких процедур, спрямованих на вивчення психологічного впливу засобів мобільного зв'язку на емоційно-комунікативну сферу студентів; в емпіричному визначенні особливостей відмінностей в емоційно-комунікативній сфері у студентів із різним рівнем використання мобільного телефону; у розробці та апробації системи психологічної корекції небажаних проявів емоційно-комунікативної сфери, що виникають під впливом засобів мобільного зв'язку в юнацькому віці; у розробці методики «Діагностика психоемоційних особливостей користувачів мобільним телефоном».

Апробація результатів дисертації. Основні положення та результати роботи доповідались та обговорювались на I Міжнародній науково-практичній конференції «Когнітивні та емоційно-поведінкові фактори повноцінного функціонування людини: культурно-історичний підхід» (Харків, 2013 р.), на V Міжнародній науково-практичній конференції «Психологія переживання кризових подій» (Ніжин, 2014 р.), на Всеукраїнській науково-практичній конференції «Проблеми психологічної безпеки: особистість, суспільство, держава» (Одеса, 2010 р.), International Scientific and Professional Conference «Modern Science: tendencies of development» (Budapest, 2014 р.), на засіданнях кафедри теорії та методики практичної психології (2011-2015pp.) та науковому семінарі Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського (2015 р.).

Публікації. Основний зміст та результати дисертації відображено у 8 публікаціях, з яких 4 статті опубліковано у фахових наукових виданнях України, 1 авторське свідоцтво, 2 статті надруковано в зарубіжних наукових періодичних виданнях.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 203 сторінки, основний зміст викладено на 164 сторінках. Робота містить 32 таблиці, 14 рисунків, 9 додатків, що розміщені на 20 сторінках. Список використаних джерел складає 153 праці українських та зарубіжних авторів.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність досліджуваної проблеми, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет та методи дослідження; розкрито наукову новизну та практичне значення здобутих результатів; надано відомості про апробацію результатів дослідження та публікації за темою дисертаційної роботи.

У першому розділі «Теоретико-методологічні засади дослідження психологічного впливу засобів мобільного зв'язку на емоційно-комунікативну сферу студентів» здійснено аналіз літератури стосовно проблеми дослідження, узагальнено основні теоретико-методологічні підходи до розуміння психологічного впливу засобів мобільного зв'язку, охарактеризовано сучасний стан її розробки, уточнено позиції щодо сутності поняття «мобільно-опосередковане спілкування»; визначено психологічні функції використання мобільного телефону та психологічні особливості мобільно-опосередкованого спілкування; розроблено структуру психологічної взаємодії в системі «людина – засоби мобільного зв'язку».

Узагальнення чисельних досліджень показує, що телефон, як засіб передачі та отримання інформації, має свою історію. Умовно можна виділити три етапи в його поширенні: перший (60-ті роки ХІХ століття) можна назвати початком ери телефонії, цей період пов'язаний з пошуком засобів оперативної передачі інформації із застосуванням різних технічних приладів. Телефонний зв'язок стає самим затребуваним видом оперативного зв'язку відносно інших засобів передачі інформації. Другий етап (70-ті роки ХХ століття) – це широке та активне впровадження нових технологій. Спішно розвиваються такі додатки телефонії, як мобільні мережі зв'язку. Започатковується виробництво та активне впровадження мобільних телефонів. Третій етап (кінець ХХ- початок ХХІ століття) можна вважати науково-технічною революцією з огляду на повне подолання перешкод у спілкуванні між людьми незалежно від відстані, де телефон стає універсальним засобом, що фактично інтегрує в собі функції комп'ютера, телевізора, інтерактивного спілкування (розширення додатків мультимедія, відеоконференції тощо).

За відносно короткий період використання мобільного телефону стає одним із найбільш поширених засобів задоволення різних потреб людини. Деякі вчені (В. А. Плешаков, Л. Форутнаті та ін.) у цьому аспекті виділяють певну цивілізаційну культуру нового покоління людей, які формуються в умовах глобалізації інформаційного суспільства.

Використання мобільного телефону вивчається не лише у рамках психології, але й у рамках деяких суміжних наук, які дозволяють розглянути цей процес з інших точок зору. Наприклад, як маркетинговий інструмент (А. С. Борисевич, М. К. Зарін та ін.) або як певну економічну стратегію розвитку послуг (А. С. Давиденко). Дослідження комунікації за допомогою мобільного телефону соціологів (С. В. Бондаренко, Б. С. Гладарєв, В. Голофаст, В. І. Кір'янов, О. В. Сергєєва)

спрямовані на встановлення певних відмінностей у залежності від вікових, гендерних та національних особливостей користувачів.

Отже, виділяючи використання мобільного телефону в сфері діяльності особистості, слід вказати на його переваги по відношенню до інших можливостей передачі та отримання інформації між людьми. На основі аналізу літератури, виділено наступні загальні переваги використання мобільного телефону: оперативність, масова доступність, можливість перервати контакт, просторові особливості (дистанція між комунікаторами) тощо, а також ті, які стосуються саме психічної діяльності особистості (розвиток рефлексії завдяки отриманню та передачі інформації, формування принципово нового інформаційно-комунікативного поля спілкування, інтелектуальної культури, зняття певної емоційної напруги завдяки мобільному телефону тощо).

В межах даної роботи було узагальнено існуючі функції використання мобільного телефону: інформативна, релаксувальна та мнестична. Було виділено також функції контролю, захисту та обмеження, самоствердження або самореалізації, когнітивна, психорегулятивна тощо. Відзначено, що останнім часом розширюються функції використання мобільного телефону завдяки різним гаджетам та додаткам.

Теоретичний аналіз літературних джерел засвідчив, що існує кілька підходів, які склалися на сучасному етапі відносно пізнання психологічного впливу саме засобів мобільного зв'язку. Перший підхід пов'язаний із безпосереднім впливом надвисокочастотного випромінювання на організм, починаючи з елементарної функціональної одиниці – клітини. Другий підхід обумовлений психологічними, соціальними та іншими наслідками використання телефону.

Аналіз наукової літератури показав, що в психологічній науці існує певний обсяг знань, необхідний для визначення психологічних особливостей опосередкованого мобільним телефоном спілкування: доведено значення безпосереднього міжособистісного спілкування для повноцінного розвитку особистості (Б. Г. Ананьєв, Г. М. Андрєєва, О. О. Бодалев, В. М. Куніцина, О. М. Леонтьєв, А. Маслоу, В. М. М'ясищев та ін.); розкрито специфічні особливості комунікації за допомогою мобільного телефону (С. В. Бондаренко, Б. С. Гладарєв, І. С. Зиміна, Д. В. Михайлов, Ю. О. Обухова та ін.); виявлено характерні особливості у спілкуванні при використанні мобільного телефону з урахуванням гендерних та статевих відмінностей (A. Bianchi, L. Fortunati, M. Griffiths, J. E. Katz, J. G. Phillips, J. Vincent та ін.).

Визначено, що спілкування, опосередковане мобільним телефоном, є контактним за часом, дистантним у просторі та реалізується за допомогою спеціальних технічних засобів. Розроблена структура мобільного спілкування містить: канали передачі інформації, засоби та види спілкування, функції спілкування, психологічні особливості мобільного спілкування. До останніх належать: можливість розірвати контакт, необмежені просторові особливості, оперативність у доступі до спілкування, імітування, ефект обмеженої комунікації, ускладненість емоційного компоненту спілкування тощо.

При розробці теоретичної моделі психологічного впливу засобів мобільного зв'язку на емоційно-комунікативну сферу студентів ми спирались на такі як

теоретичні, так і емпіричні дані про сутність та специфіку емоцій (К. Ізард, А. Г. Маклаков, О. П. Саннікова та ін.), уявлення про змістові ознаки емпатії (Л. П. Журавльова, К. Ізард, П. В. Симонов, А. Г. Фортунатов та ін.), саморегуляцію (С. Д. Максименко, Г. С. Нікіфоров, О. О. Прохоров, В. В. Семікін та ін.), специфіку та особливості взаємовпливу в процесі міжособистісних стосунків (Р. Бейлз, Т. Клаус, Р. Кратчфілд, Т. Парсонс, Б. Трейсі, О. О. Бодалев, Г. О. Ковальов, С. Д. Максименко та ін.), характер впливу мобільного телефону на емоційну сферу особистості (Б. Іттрі, Р. Лінг, Л. Фортунаті, С. В. Бондаренко, Б. С. Гладарев, І. С. Зіміна, Д. В. Михайлов, Ю. О. Обухова, В. А. Плешаков, Ю. С. Тучина та ін.), розвиток емоційних і комунікативних властивостей особистості (Г. М. Андреева, Р. М. Білоус, Л. І. Божович, Л. П. Журавльова, Р. М. Кочергін, В. М. Куніцина, І. П. Чепіга, М. С. Яницький та ін.), основні положення системного підходу (В. О. Ганзен, Б. Ф. Ломов та ін.).

На основі узагальнення літературних даних нами була розроблена структура взаємодії в системі «людина – засоби мобільного зв'язку», в якій визначальними є засоби мобільного зв'язку, що дозволяють взаємодіяти з іншою особистістю та використовувати необхідні інформаційні ресурси. Відносно особистісних відзнак, вони подані на рівні ендогенних (комунікативний, емотивний, конативний, когнітивний, мотиваційний компоненти психіки) та екзогенних (кіберсоціалізація, соціальна взаємодія згідно прийнятими нормам та правилам) факторів.

У другому розділі «Методи, організація та умови дослідження» наведено зміст організації дослідження, обґрунтовано вибірку та методики дослідження, визначено процедуру дослідження психологічного впливу засобів мобільного зв'язку на емоційно-комунікативну сферу студентів; наведено результати апробації методики «Діагностика психоемоційних особливостей користувачів мобільним телефоном».

Виходячи з мети та послідовності виконання завдань дисертаційної роботи, були сформовані етапи емпіричного дослідження: підготовчий, діагностичний, обробка та інтерпретація отриманих даних.

На першому підготовчому етапі створювався комплекс психодіагностичних процедур дослідження. Крім загальнопоширених методів у роботі, як вже зазначалося, використовувалась розроблена нами методика діагностики психоемоційних особливостей користувачів мобільним телефоном. Надійність було перевірено за допомогою: методу поділу навпіл, паралельного тесту та тест-ретесту, також було здійснено перевірку валідності. Окрім стандартизації математичними методами надано опис низького-високого рівнів використання мобільного телефону.

Також була сформована репрезентативна вибірка, при визначенні якої ми спирались на наші теоретичні дослідження. Всього було охоплено 539 осіб віком від 18 до 23 років. Дослідно-експериментальна робота виконувалась на базі Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського, Одеського педагогічного училища та Литовського університету Вітаутаса Великого.

Другий етап – діагностичний. На даному етапі організувалась та проводилась діагностика студентів за вказаними методами. З метою пояснення мети дослідження та встановлення довірчої атмосфери перед початком роботи

проводилась вступна бесіда, у якій наголошувалось на цілях, завданнях та значенні отриманих результатів.

Третій етап – обробка та інтерпретація отриманих даних. На даному етапі здійснювалась статистична обробка (визначення кореляційних зв'язків діагностованих показників у досліджуваних студентів) та узагальнювалися результати дослідження з метою виявлення взаємозалежностей між показниками рівня використання мобільного телефону і показниками емоційно-комунікативної сфери особистості, а також опис та інтерпретація отриманих результатів.

У третьому розділі роботи «Особливості психологічного впливу мобільного телефону на емоційно-комунікативну сферу студентів» здійснено аналіз емпіричних даних та їх інтерпретацію, що розкриває психологічні особливості використання мобільного телефону в юнацькому віці та їх взаємозв'язки з особливостями емоційно-комунікативної сфери студентів; виділено психологічні риси особистості з різним рівнем використання мобільного телефону.

Аналізуючи показники використання мобільного телефону в тих самих досліджуваних у квітні 2010 року та грудні 2013 року, ми встановили факт статистично достовірних відмінностей у переважній більшості показників. Це означає, що досліджувані стали більше носити телефон в руці і в кишені, у той час як 3 роки тому більшість студентів вважали за краще носити телефон в сумці ($t = -2,876$ при $p < 0,01$). Слід зазначити, що студенти при перешкоді у використанні мобільного телефону стали більше хвилюватись, тоді як раніше відчували лише невеликий дискомфорт, сприймаючи це як реальність без особливих переживань ($t = -2,354$ при $p < 0,05$).

Крім того, наразі досліджувані не можуть зовсім відмовитись від мобільного телефону або можуть відмовитись тільки на 2-3 дні, тоді як 3 роки тому могли на тиждень, місяць ($t = -12,434$ при $p < 0,01$). Наведене свідчить про те, що для студентів мобільний телефон почав бути засобом підвищення статусу, престижу, засобом емоційного перемикавання, іграшкою, тоді як раніше він використовувався лише для зв'язку ($t = -5,083$ при $p < 0,01$).

Також більшість досліджуваних стали наразі частіше, ніж 3 роки тому використовувати мобільний телефон для виходу в інтернет, ігор і перегляду відео ($t = -4,599$ при $p < 0,01$).

Констатуємо результати в цій частині дослідження можна відзначити, що з часом тривале використання мобільного телефону призводить до його ще більшого застосування в повсякденному житті, що позитивно впливає на оптимізацію та оперативне вирішення різних проблем. Не виключено також і виникнення певної залежності і деструктивних проявів в емоційному та особистісному розвитку.

Проведене порівняння за діагностованими показниками між українськими та литовськими студентами виявило певні розбіжності. Встановлено, що кількість розмов впродовж дня у литовських студентів майже не відзначається на середній їх тривалості (67,6% тих, які нечасто телефонують, і 66,7% тих, які часто розмовляють по телефону, витрачають на розмову від 3 до 5 хвилин), в той час як українські студенти у всіх випадках не виходять за межі 1 хвилини. Литовські студенти ставляться до телефону як до засобу спілкування, що їх мобілізує. У них також виявлені незначні відмінності щодо частоти вибору співрозмовника. Так, ті, які рідко

розмовляють по телефону, віддають перевагу розмовам з коханою людиною (26,9%) порівняно з тими, які розмовляють часто (10%). Що ж стосується українських студентів, ті з них, які менше використовують телефон, більше проявляють ініціативу в спілкуванні (7,9 %) і навпаки, ті, які частіше використовують телефон, більше отримують дзвінків від різних користувачів. Відносно частоти використання мобільного телефону протягом доби, то тут принципової різниці у студентів не спостерігається. З отриманих результатів дослідження також видно, що є певні відмінності в специфіці мотивів, спрямованості та настрою випробовуваних, які спілкуються за допомогою мобільного телефону. При цьому більшість досліджуваних відмічають, що спілкування по мобільному телефону по різному впливає на їх емоційні стани.

Отримані результати дають основу констатувати те, що українські студенти, які менше спілкуються по мобільному телефону, вранці та вдень мають помірні значення вираженості показників, які характеризують емоції радості й задоволення. Показники, які характеризують прояв злості, гніву, печалі, смутку та байдужості, є вищими у порівнянні із показниками однолітків, які розмовляють частіше.

У цьому аспекті дані, отримані в групі литовських студентів, вказують на тенденцію до зниження проявів байдужості і нудьги увечері саме у тих з них, які частіше розмовляють по мобільному телефону. За іншими показниками у цих студентів не спостерігається істотних відмінностей у вираженості емоційних проявів, що діагностуються, незалежно від частоти спілкування.

Таким чином, із отриманих результатів дослідження видно, що всі студенти, незалежно від національності, які частіше спілкуються за допомогою мобільного телефону, мають більш виражені зміни емоційних проявів у порівнянні з тими, які це роблять менше. Можливо, на таке положення впливає сам процес комунікації, який має велику тривалість та частоту і виступає одним з провідних видів діяльності студентів.

За результатами емпіричного дослідження усіх досліджуваних було розподілено на 3 групи в залежності від рівня використання ними мобільного телефону: в першу групу увійшли особи із високим рівнем використання мобільного телефону, у другу групу – особи із середнім рівнем та у третю групу – особи із низьким рівнем використання мобільного телефону (Рис.1.).

Проведений аналіз показав, що між виділеними вище групами студентів фіксується певна різниця на рівні статистично достовірних відмінностей за показниками, що характеризують емоційно-комунікативні особливості. Так, студенти із високим рівнем використання мобільного телефону відрізняються від студентів із середнім рівнем значно нижчою емоційною зрілістю, саморегуляцією, вищою емоційною нестійкістю, напруженістю, інтровертованістю та меншою стриманістю, нижчим рівнем інтелектуальних можливостей, домінуванням агресивних комунікативних реакцій. Студенти із високим рівнем використання мобільного телефону відрізняються від студентів із низьким рівнем нижчою емоційною зрілістю, емпатією, вищою незалежністю від соціальних норм та правил та більшою інтровертованістю. Для студентів із низьким рівнем використання мобільного телефону порівняно зі студентами із середнім специфічними є вища емоційна зрілість, саморегуляція, менша тривожність, більша стриманість, вищий

рівень інтелектуальних можливостей та швидкість інтелектуальних процесів, більш виражена легкість вступу в нові соціальні контакти, більш широкий набір комунікативних програм.

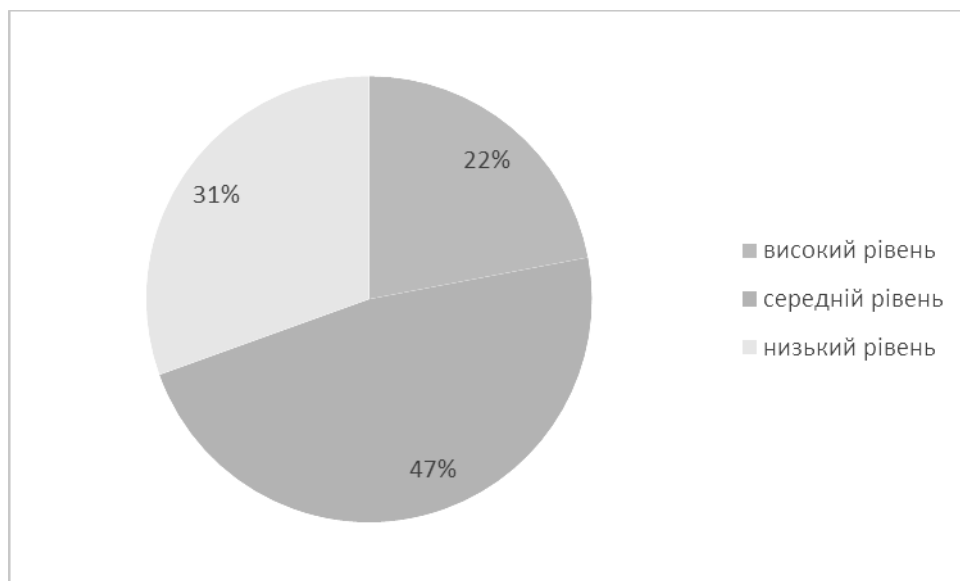

Рис. 1. Рівні використання мобільного телефону в досліджуваних осіб юнацького віку

Для поглибленого вивчення впливу засобів мобільного зв'язку на емоційно-комунікативну сферу студентів було виявлено кореляційні зв'язки між діагностованими показниками досліджуваних різних груп. Для студентів із високим рівнем специфічними є низька емоційна зрілість, слабка здатність до регуляції своїх емоцій, недостатньо розвинена емпатія, а також потреба у спілкуванні, постійність та тривалість соціальних контактів, сміливість, наполегливість, проникливість, переважання комунікативних реакцій агресивного типу.

Студенти із середнім рівнем використання мобільного телефону характеризуються низькою емоційною зрілістю, недостатньо розвинутою емпатією, стриманістю, а також самолюбством, прямолінійністю, соціальною пасивністю, чутливістю до невдач, занепокоєнням у процесі спілкування, схильністю обмежувати коло знайомих, складністю у встановленні нових контактів, переважанням комунікативних реакцій агресивного типу.

Для студентів із низьким рівнем використання мобільного телефону є характерними висока емоційна зрілість з добре розвинутою емоційною саморегуляцією та емпатією, чутливістю до емоційних впливів, поступливість, безпечність, самовпевненість, витривалість, пристосовуваність, потреба у спілкуванні, ініціативність у встановленні нових контактів, розгалуженість кола спілкування, постійність контактів, багатство невербальних засобів, переважання комунікативних реакцій компетентного типу.

Вивчення емоційних проявів людини за різних умов використання мобільного телефону показало, що переважання радості та задоволення не залежить від рівня використання мобільного телефону та умов взаємодії з ним. Встановлено взаємозв'язок високої частоти, тривалості, насиченості, емоційної забарвленості

мобільного спілкування з проявом злості, печалі, смутку та нудьги в умовах тривалого використання мобільного телефону, а також їх посилення у випадку, коли використання мобільного телефону є неможливим.

Таблиця 1

Статистично достовірні відмінності у вираженості показників, що характеризують емоційні прояви студентів в умовах тривалого використання мобільного телефону та у випадку неможливості користуватися ним

тестування Умови	Емоційні прояви студентів								
	показник Статистичний	Радість	Задоволення	Злість	Гнів	Печаль	Смуток	Байдужість	Нудьга
ТВМТ	x	6,79	6,65	2,61	2,38	2,29	2,31	3,02	2,51
НВМТ	x	5,99	5,90	3,17	2,59	2,99	2,88	3,51	3,06
	t	3,14**	2,78**	2,12*	-	2,89**	2,33*	-	2,10*

Примітки: 1. ТВМТ – тестування за умов тривалого використання мобільного телефону; НВМТ - тестування за умов неможливості використання мобільного телефону; 2. X – середнє значення показника в вибірці; t – значення критерію Стьюдента; 3. ** - відмінності статистично достовірні на рівні $p < 0,01$; * - відмінності статистично достовірні на рівні $p < 0,05$.

В табл.1 наведено достовірні відмінності емоційних проявів студентів. Визначено, що зростання злості, печалі, смутку та нудьги у випадку, коли використання мобільного телефону є неможливим, найбільш притаманне студентам із високим рівнем використання. Емоційні прояви студентів із середнім рівнем коливаються за напрямом посилення радості в умовах тривалого використання та печалі - при неможливості користуватися телефоном. Характер змін в особливостях емоційної сфери студентів із низьким - майже не залежить від умов використання мобільного телефону.

Поглиблене дослідження останніх результатів дозволило виділити провідні показники в комплексі вищенаведених даних. Для студентів із високим рівнем використання мобільного телефону до останніх слід віднести слабку здатність до регуляції своїх емоцій, постійність та тривалість соціальних контактів, переважання комунікативних реакцій агресивного типу; у студентів із середнім рівнем використання мобільного телефону – низьку емоційну зрілість, недостатньо розвинену емпатію, схильність обмежувати коло знайомих; у студентів із низьким

рівнем використання мобільного телефону – високу емоційну зрілість, чутливість до емоційних впливів, заспокоєність, витривалість, пристосовуваність.

У цілому, отримані результати підтверджують нашу гіпотезу щодо наявності у кожній групі специфічного комплексу емоційно-комунікативних особливостей, серед яких є провідні.

У четвертому розділі роботи «Побудова та апробація системи психологічної корекції деструктивних проявів емоційно-комунікативної сфери, що виникають під впливом засобів мобільного зв'язку в юнацькому віці» обґрунтовано систему впливу засобів мобільного зв'язку на особистість, розроблено та апробовано тренінгову систему корекції деструктивних проявів емоційно-комунікативної сфери, що виникають під впливом засобів мобільного зв'язку в юнацькому віці. Подано результати формувального експерименту.

При створенні цієї системи ми виходили з того, що вона мала містити передумови для розкриття психологічних особливостей, механізмів прояву та умов корекції використання мобільного телефону у студентів. При цьому програма формувалася з огляду на характеристики емоційної та комунікативної сфер, які притаманні особам із середнім та високим рівнем використання мобільного телефону, тому особлива увага приділялась саморегуляції, емоційній зрілості, емпатії, тривожності, а також замкнутості, інтровертованості, слабо сформованим комунікативним вмінням.

Відповідно до цього корекційна робота передбачала такі етапи як: самодіагностичний (в межах цієї частини було виділено та зафіксовано рівень використання мобільного телефону досліджуваними), профілактично-пізнавальний (психогігієна використання телефону, роз'яснення негативних наслідків узалежнення від останнього тощо) та корекційно-розвивальний (активізація особливостей емоційно-комунікативної сфери, що впливають на використання мобільного телефону). Третій етап було реалізовано на рівні спеціально побудованого тренінгу, який налічував різні за своєю спрямованістю вправи, дії, що реалізовувались протягом вересня-грудня 2014 року. В тренінгу були використані такі методи: метод тематичної дискусії, «мозкового штурму», рольові ігри, психогімнастика, психомалюнок, методи розвитку соціальної перцепції, метод невербальної взаємодії.

Основні результати експериментальної (24 студента) та контрольної (20 студентів) груп студентів та реалізацію апробації тренінгу представлено в табл. 2.

Як видно з наведених даних, у представників експериментальної групи всі показники використання мобільного телефону більше зазнали змін після експерименту в порівнянні з контрольною групою, особливо це стосується інтегрального показника взаємодії з засобами мобільного зв'язку.

Аналіз анкетування відгуків про тренінг дозволив стверджувати, що він був успішним. Переважна більшість учасників відзначили, що їх рівень використання мобільного телефону знизився. Вони зазначали, що стали легше вступати в соціальні контакти, менше відчувати тривогу в ситуаціях, коли взаємодія з телефоном обмежена.

Таблиця 2

Відмінності показників використання мобільного телефону між експериментальною та контрольною групами до та після проведення тренінгу

Порівнювані групи		Показники використання мобільного телефону							
		КОМ	ЕМО	КОН	КОГ	МОТ	ЗАВ	СУБО	ОБЩ
Експер/Контр до експерименту	df	42	42	42	42	42	42	42	42
	t	1,6	0,9	0,3	0,2	0,6	1,8	0,7	0,6
	p	0,1					0,1		
Експер/Контр після експерименту	df	42	42	42	42	42	42	42	42
	t	7,1	9,2	2,9	3,1	4,2	5,53	6,1	6,4
	p	0,001	0,001	0,01	0,01	0,001	0,001	0,001	0,001

Примітки: 1) df – число ступенів свободи; 2) t – значення критерію Стьюдента; 3) p – рівень значущості; 4) показники використання мобільного телефону: КОМ – комунікативна шкала, ЕМО – емотивна шкала, КОН – конативна шкала, КОГ – когнітивна шкала, МОТ – мотиваційна шкала, ЗАВ – шкала схильності до залежності, СУБ О – шкала суб’єктивної оцінки свого відношення до мобільного телефону.

Серед вправ, які сприяли усвідомленню, що саме перешкоджає учасникам тренінгу менше взаємодіяти з мобільним телефоном, слід відмітити вправу «за і проти», «проект», рольову гру, анкету ретроспективного аналізу та структуровані тематичні дискусії; найбільш емоційними та продуктивними з позиції усвідомлення та саморозуміння виявились: вправа «Літачок» (сприяла розвитку навичок саморегуляції), вправа «Воскова свічка» (сприяла стабілізації емоційних станів, корекції проявів агресії) та вправа «Гнів» (допомогла включити рефлексію), вправа «Гарячий стілець» (дозволила відчути себе гідним поваги), вправа «Чемодан» (допомогла кожному учаснику отримати зворотній зв’язок групи та усвідомити, що саме йому перешкоджає менше взаємодіяти з мобільним телефоном), вправа «Ефективність спілкування» (допомогла підкреслити важливість спілкування, неопосередкованого засобами мобільного зв’язку) та гра «Спільна мова» (сприяла формуванню комунікативної компетентності).

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення та вирішення проблеми психологічного впливу засобів мобільного зв’язку на емоційно-комунікативну сферу студентської молоді, що полягає у визначенні базису відображення її психологічного змісту і відповідної йому цілеспрямованої корекції.

1. Побудовано теоретичну модель структури психологічної взаємодії в системі «людина – засоби мобільного зв’язку», що включає комунікативний, емотивний, конативний, когнітивний, мотиваційний компоненти.

2. Розкрито, що опосередковане мобільним телефоном спілкування може бути контактним за часом, дистантним у просторі та відбувається за допомогою спеціальних технічних засобів. При цьому таке спілкування включає різні канали передачі інформації, засоби, види, а також специфічні психологічні особливості.

Описано основні психологічні функції мобільного телефону, серед яких провідними виступають комунікативна, релаксуюча, когнітивна, психорегулятивна, функція контролю, самоствердження або самореалізації тощо.

3. Визначено та побудовано комплекс методів для дослідження особистісних особливостей досліджуваних, які дозволяють виявити та кількісно оцінити 73 показника, що відображають окрім загальних даних емоційно-комунікативні та ті, що характеризують специфіку використання мобільного телефону.

4. Встановлено, що 22% студентів мають високий рівень використання мобільного телефону, 47,5% – середній та 30,5% – низький. Такі дані дозволили нам поділити досліджуваних на відповідні умовні групи для поглибленого подальшого аналізу.

5. Проведений аналіз показав, що між виділеними вище групами студентів фіксується певна різниця на рівні статистично достовірних відмінностей за показниками, що характеризують емоційно-комунікативні особливості. Так, студенти із високим рівнем використання мобільного телефону відрізняються від студентів із середнім значно нижчою емоційною зрілістю, саморегуляцією, вищою емоційною нестійкістю, напруженістю, інтровертованістю та меншою стриманістю, домінуванням агресивних комунікативних реакцій, а від студентів із низьким рівнем нижчою емоційною зрілістю, емпатією, вищою незалежністю від соціальних норм та правил та більшою інтровертованістю. Студенти із низьким рівнем, порівняно зі студентами з середнім, мають вищу емоційну зрілість, саморегуляцію, меншу тривожність, більшу стриманість, більш виражену легкість вступу в нові соціальні контакти, більш широкий набір комунікативних програм.

6. На основі даних кореляційного аналізу встановлено, що показники використання мобільного телефону пов'язані з певним комплексом особливостей емоційно-комунікативної сфери: так, до зазначеного комплексу у групі студентів із високим рівнем використання мобільного телефону відносяться низька емоційна зрілість, слабка здатність до регуляції своїх емоцій, недостатньо розвинена емпатія, а також потреба у спілкуванні, переважання комунікативних реакцій агресивного типу та інше. У студентів із середнім рівнем це низька емоційна зрілість, недостатньо розвинена емпатія, стриманість, а також прямолінійність, соціальна пасивність, схильність обмежувати коло знайомих, складність у встановленні нових контактів та інше. Що ж стосується студентів із низьким рівнем, було виявлено такі показники як висока емоційна зрілість, добре розвинена емоційна саморегуляція та емпатія, пристосовність, потреба у спілкуванні, ініціативність у встановленні нових контактів, переважання комунікативних реакцій компетентного типу.

7. Поглиблене дослідження останніх результатів дозволило виділити провідні показники в комплексі вищенаведених даних. Для студентів із високим рівнем використання мобільного телефону до останніх слід віднести слабку здатність до регуляції своїх емоцій, переважання комунікативних реакції агресивного типу; у студентів із середнім рівнем використання мобільного телефону – низьку емоційну зрілість, недостатньо розвинену емпатію, схильність обмежувати коло знайомих; у студентів із низьким рівнем – високу емоційна зрілість, заспокоєність, пристосовуваність.

Також визначено, що зростання злості, печалі, смутку та нудьги у випадку, коли використання мобільного телефону є неможливим, найбільш притаманне студентам із високим рівнем його використання. Емоційні прояви студентів із середнім рівнем коливаються за напрямом посилення радості в умовах тривалого використання та печалі при неможливості користуватися телефоном. Характер змін в особливостях емоційної сфери студентів із низьким рівнем майже не залежить від умов використання мобільного телефону.

У цілому, отримані результати підтверджують нашу гіпотезу щодо наявності у кожній групі специфічного комплексу емоційно-комунікативних особливостей, серед яких є провідні.

8. Побудовано систему психологічної корекції деструктивних проявів емоційно-комунікативної сфери, що виникають під впливом засобів мобільного зв'язку, що складається з профілактично-пізнавального, самодіагностичного та корекційно-формульовального етапів. Апробація запропонованої системи в психолого-педагогічному експерименті засвідчила її перспективність в аспекті корегування рівня та мотивів використання мобільного телефону, підвищення саморегуляції, емоційної зрілості, емпатії, зниження тривожності, а також формування комунікативних вмінь. Показано, що серед запропонованих технік та методів найбільший вплив на зміни в емоційно-комунікативній сфері зробили такі специфічні вправи як «Літачок», «Воскова свічка», «Гнів», «Ефективність спілкування», «Чемодан» та гра «Спільна мова».

Проведене дисертаційне дослідження не є вичерпним. Подальший науковий пошук можна здійснювати в рамках поширення досліджень про формування нового специфічного інформаційно-комунікативного мислення сучасної молоді, а також психолого-педагогічних досліджень, спрямованих на профілактику виникнення залежностей, особливо в дитячому віці. Також можливе формування низки нових актуальних дослідницьких завдань на перспективу із поглиблення пізнання психологічного впливу мобільного телефону.

Основні положення дисертації відображено в публікаціях:

1. Кабешева А.О. Вплив мобільного телефону на психоемоційні стани особистості студента / О. Я. Чебикін, А.О. Кабешева // Наука і освіта. – 2010. – № 8. – С. 48–53.
2. Кабешева А. О. Изменения психоэмоциональных состояний учащихся в процессе общения посредством мобильного телефона / Аліса Олександрівна Кабешева // Наука і освіта. – 2012. – №3. – С. 59–66.
3. Кабешева А. О. Про взаємозв'язки показників, що характеризують особливості використання мобільного телефону з властивостями особистості студентів / Аліса Олександрівна Кабешева // Актуальні проблеми психології: зб. наук. праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. – 2014. – Том.11. – Вип.13.– С. 240–246.
4. Кабешева А. О. О специфике и особенностях опосредованного мобильным телефоном общения / Аліса Олександрівна Кабешева // Вісник ХНПУ імені Г.С. Сковороди: Психологія. – Х. : ХНПУ, 2014. – Вип. 47. – С. 79–87.
5. Kabesheva A. O. On the method of diagnosis of mobile phone users' psycho-

emotional peculiarities / A. O. Kabesheva // Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology, II(15), Issue: 30, Budapest, 2014 – P.95–98.

6. Kabesheva A. O. Statistically significant correlation features in the emotional sphere of mobile phone users / A. O. Kabesheva // French Journal of Scientific and Educational Research, «Paris University Press». – Paris, 2014. – № 2(12). – Volume II. – P.63–69.

7. А.с. Методика діагностики психоемоційних особливостей користувачів мобільним телефоном / О. Я. Чебикін, А. О. Кабешева. – заявка № 58348 від 03.11.2014р.; реєстрац. № 57920 від 29.12.2014р.

8. Кабешева А. О. Психологічний аналіз проблеми використання мобільного телефону особистістю / Аліса Олександрівна Кабешева : мат-ли Міжнар. наук.-практ. конф. молодих учених та студентів [«Актуальні проблеми практичної психології»], (Одеса, 19 квітня 2013р.) / МОН України, ПНПУ імені К. Д. Ушинського. – Одеса, 2013. – С. 50–55.

АНОТАЦІЇ

Кабешева А. О. Психологічний вплив засобів мобільного зв'язку на емоційно-комунікативну сферу студентів. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія. – Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Одеса, 2015.

У дисертаційному дослідженні було відзначено, що активне використання засобів мобільного зв'язку чинить певний вплив на розвиток особистості у цілому. Теоретично обґрунтована модель структури психологічної взаємодії в системі «людина – засоби мобільного зв'язку». Побудований комплекс методик, що дозволяє визначити особливості емоційно-комунікативної сфери студентів з різним рівнем використання мобільного телефону. Розроблена авторська методика «Діагностика психоемоційних особливостей користувачів мобільним телефоном».

Виділено комплекси емоційно-комунікативних особливостей, що властиві різним групам студентів, у кожному з яких є провідні. Для студентів із високим рівнем використання мобільного телефону до останніх слід віднести слабку здатність до регуляції своїх емоцій, переважання комунікативних реакцій агресивного типу; для студентів із середнім рівнем використання мобільного телефону – низьку емоційну зрілість, недостатньо розвинену емпатію, схильність обмежувати коло знайомих; для студентів із низьким рівнем – високу емоційну зрілість, заспокоєність, пристосовуваність.

Розроблено та апробовано систему психологічної корекції деструктивних проявів емоційно-комунікативної сфери, що виникають під впливом засобів мобільного зв'язку, що складається з профілактично-просвітницького, самодіагностичного та корекційно-розвивального етапів.

Ключові слова: психологічний вплив, особливості використання засобів мобільного зв'язку, компоненти психологічної взаємодії в системі «людина – засоби мобільного зв'язку», рівні використання мобільного телефону, емоційно-комунікативна сфера особистості.

Кабешева А. А. Психологическое влияние средств мобильной связи на эмоционально-коммуникативную сферу студентов. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата психологических наук по специальности 19.00.07 – педагогическая и возрастная психология – Государственное учреждение «Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского», Одесса, 2015.

В диссертационном исследовании было отмечено, что активное использование средств мобильной связи оказывает определенное влияние на развитие личности в целом. Теоретически обоснована модель структуры психологического взаимодействия в системе «человек – средства мобильной связи». Раскрыто, что опосредствованное мобильным телефоном общение может быть контактным по времени, дистантным в пространстве и происходит с помощью специальных технических средств. При этом такое общение включает разные каналы передачи информации, средства, виды, а также специфические психологические особенности. Описаны основные психологические функции мобильного телефона, среди которых в качестве ведущих выступают коммуникативная, релаксирующая, самоутверждения или самореализации, когнитивная, психорегулятивная и другие.

Построен комплекс методик, который позволяет определить особенности эмоционально-коммуникативной сферы студентов с разным уровнем использования мобильного телефона. Разработан (в соавторстве) психодиагностический инструмент, направленный на диагностику психоэмоциональных особенностей пользователей мобильным телефоном. Результаты проверки показали достаточную надежность и валидность созданного инструментария.

Установлено, что 22% студентов имеют высокий уровень использования мобильного телефона, 47,5% – средний и 30,5% – низкий. Проведенный анализ показал, что между выделенными группами студентов фиксируется определенная разница на уровне статистически достоверных отличий по показателям, которые характеризуют эмоционально-коммуникативные особенности.

Также с помощью корреляционного анализа установлено, что показатели использования мобильного телефона связаны с определенным комплексом особенностей эмоционально-коммуникативной сферы. Так, в группе студентов с высоким уровнем к последним можно отнести низкую эмоциональную зрелость, слабую способность к регуляции своих эмоций, недостаточно развитую эмпатию, а также потребность в общении, преобладание коммуникативных реакций агрессивного типа и другое. У студентов со средним уровнем – низкая эмоциональная зрелость, недостаточно развитая эмпатия, сдержанность, а также прямолинейность, социальная пассивность, склонность ограничивать круг знакомых, сложность в установлении новых контактов и другое. Что же касается студентов с низким уровнем, то тут были выявлены такие показатели как высокая эмоциональная зрелость, хорошо развитая эмоциональная саморегуляция и эмпатия, приспособляемость, потребность в общении, инициативность в установлении новых контактов, преобладание коммуникативных реакций компетентного типа.

Углубленное исследование последних результатов позволило выделить ведущие показатели в комплексе вышеприведенных данных. Для студентов с высоким уровнем использования мобильного телефона к последним следует отнести

слабую способность к регуляции своих эмоций, преобладание коммуникативных реакций агрессивного типа; для студентов со средним уровнем использования мобильного телефона – низкую эмоциональную зрелость, недостаточно развитую эмпатию, склонность ограничивать круг знакомых; для студентов с низким уровнем – высокую эмоциональную зрелость, спокойствие, приспособляемость.

Построена система психологической коррекции деструктивных проявлений эмоционально-коммуникативной сферы, которые возникают под воздействием средств мобильной связи. Она состоит из профилактично-просветительского, самодиагностического и коррекционно-развивающего этапов. Апробация предложенной системы в психолого-педагогическом эксперименте засвидетельствовала ее перспективность в аспекте корректирования уровня и мотивов использования мобильного телефона, повышения саморегуляции, эмоциональной зрелости, эмпатии, снижению тревожности, а также формированию коммуникативных умений.

Ключевые слова: психологическое влияние, особенности использования средств мобильной связи, компоненты психологического взаимодействия в системе «человек – средства мобильной связи», уровни использования мобильного телефона, эмоционально-коммуникативная сфера личности.

Kabesheva A. A. The psychological influence of mobile communications on the emotional and communicative sphere of students. – Manuscript.

The thesis for the psychology candidate's degree, speciality 19.00.07 – pedagogical and developmental psychology. – State institution «South Ukrainian National Pedagogical University named after K.D. Ushynsky», Odessa, 2015.

In this thesis it has been observed that the active use of mobile communication has a certain influence on the whole person development. The structure of the psychological interaction in the system «person-mobile communication» has been theoretically grounded. The complex of techniques for the determination the features of emotional and communicative sphere of students with different levels of mobile communication use has been created. The author's technique «Diagnostics psycho-emotional characteristics of mobile phone users» has been originated.

The complexes of emotional and communicative features peculiar to different groups of students and leading features for each of them have been found: for students with the high level of mobile communication use – weak ability to adjust the emotions, predominance the reaction of aggressive type in communication; for students with the middle level of mobile communication use – low emotional maturity, underdeveloped empathy, a tendency to restrict the circle of acquaintances; for students with a low level of mobile communication use – high emotional maturity, calmness, adaptability.

The system of psychological treatment of undesirable manifestations in the emotional and communicative areas arising under the influence of mobile communications and consisting of educational, self-diagnostic, correction and forming stages has been developed and tested.

Keywords: psychological influence, features of mobile communications use, the components of psychological interaction in the system «person-mobile communication», the levels of mobile phone use, emotional and communicative sphere of person.